

Rozkvetlé nástupiště na zastávce Velký Luh s dominantním řeřišničníkem písečným. Foto Jiří Brabec.

Divočina za humny – nádraží na Chebsku

Jiří Brabec, Muzeum Cheb, p. o. Karlovarského kraje

„To má být vtip? Jakože na nádražích na Chebsku není bezpečno?“ Ale kdepak! Nádraží všude na světě jsou z pohledu rostlin, ale i živočichů takovými divočinami. My se na ně dnes podíváme z pohledu botanika.

Železnice jsou významnými koridory pro šíření rostlin a nádraží jsou jedny ze vstupních bran do okolní krajiny. Zároveň jsou dnešní nádraží místy, kde na rostliny působí výrazné stresové faktory. Klasickými faktory jsou např. sucho, extrémní střídání teplot a zasolení. Na většině nádraží ale přežijí dnes jen rostliny, které nějak uniknou stresu v podobě masivního používání herbicidů zejména na bázi glyfosátu (nejznámější je Roundup, ale je jich celá řada). Přežít se tak daří jednotlivým rostlinám, které před aplikací herbicidu vysemení, nebo jejich zrání glyfosát urychlí.

Jde vlastně o desikaci glyfosátem, která se až do 1. 1. 2019 u nás běžně používala u většiny zemědělských plodin (nyní je u plodin potenciálně určených pro potravinářské účely zakázána). Dále samozřejmě přežijí druhy, které získaly na glyfosát rezistenci – z našich nejznámějších plevelů jsou to například turanka kanadská (*Conyza canadensis*), ježatka kuří noha (*Echinochloa crus-galli*), chundelka metlice (*Apera spica-venti*), či přeslička rolní (*Equisetum arvense*). Zůstanou i druhy, které byly v době aplikace schované v podzemních nezelených orgánech, nebo byly jejich nadzemní orgány zasaženy jen málo (např. vytrvalé vrbovky rodu *Epilobium*).

Neznám botanika, který by někdy neodolal a nezačal si prohlížet květenu nástupišť a kolejíšť. I já nádraží občas záměrně navštěvuji

Na nádražích Chebska se vyskytují tři druhy jednoletých, malokvětých (květ do 4 mm v průměru), modře až fialově kvetoucích pomněnek. Nejběžnější a nejčasněji kvetoucí je pomněnka drobnokvětá (*Myosotis stricta*; foto vlevo) s velmi krátkými plodními stopkami a často alespoň jedním květem v dolní části stonku pod nejhořejšími „listy“. Méně častá je pomněnka chlumní (*Myosotis ramosissima*; foto uprostřed), jejíž květní stopky jsou za plodu nejvýše zdělí kalicha a nemá na stonku žádné květy pod nejhořejšími listy. Oba tyto druhy jsou doma na suchých travnatých a kamenitých stráních. Nejhojnější v ČR je hojná plevelná pomněnka rolní (*Myosotis arvensis*; foto vpravo), která má dlouhé plodní stopky, často až 4× delší než kalich. Foto Jiří Brabec (vlevo a vpravo) a Radim Cibulka (uprostřed).

a koukám, zda už k nám na Chebsko „dojely“ druhy šířící se v teplejších oblastech našeho státu, nebo „nedorazilo“ něco z atlantičtější laděného západu. Takhle jsem v Chebu léta vyhlížel lomikámen trojprstý (*Saxifraga tridactylites*) – dle zákona zvláště chráněný a silně ohrožený druh květeny České republiky. Ještě před 20 lety rostl vzácně jen na skalních stepích, k Chebsku nejbližší v Českém Středohoří. Lomikámen byl už v roce 2007 nalezen v Plané u Mariánských Lázní (Ducháček et Kocián 2017), ale v Chebu (kolem sloupu na druhém nástupišti) jsem jej našel až 15. 5. 2014. Hned jsme s kolegy prozkoumali nejbližší zastávky a nádraží jak na trati z Plzně (po Dolní Žandov), na Karlovy Vary (po Kynšperk n. Ohří), do Bavorska (po Pomezí), do Saska (po Vojtanov) a celé trati do Lubů a do Aše. Lomikámen byl ale zaznamenán jen na nádraží v Tršnici u Chebu. Ale v dalších letech lokality přibývaly. V roce 2015 „vystoupil“ lomikámen na 4. nástupišti na nádraží Františkovy Lázně. Do roku 2017 se zde rozšířil na všechna nástupiště a v roce 2019 již rostl víceméně po celém nádraží. Zajímavé je, že směrem

na Aš nebyl dodnes na žádném dalším místě zaznamenán. Na trati do Saska byl nalezen ve Vojtanově-nádraží, ale až v roce 2018 a to zatím jen v nejsevernější části. V roce 2019 ve Vojtanově-nádraží rostl u třetí koleje od staniční budovy na ploše cca 15 × 0,75 m, ale nikde jinde. Na trati do Lubů byl zatím spatřen

Lomikámen trojprstý (*Saxifraga tridactylites*)
na slepé koleji chebského nádraží, 31. 3. 2020.
Foto Jiří Brabec.

Malých jednoletých, žláznatých (tj. na omak lepkavých) rožců s malými květy se v ČR vyskytuje několik druhů. Na Chebsku, nejen na nádražích, jsou výrazně nejčastější tři z nich. Rožec klubkatý (*Cerastium glomeratum*; foto vlevo), který má zelené listeny, bez blanité špičky, rožec lepkavý (*Cerastium glutinosum*; foto uprostřed) s malou blanitou špičkou zabírající maximálně pětinu listenu a rožec pěťimužný (*Cerastium semidecandrum*; foto vpravo), jehož listeny mají výraznou blanitou špičkou zabírající zhruba polovinu listenu. Foto Jiří Brabec (vlevo a uprostřed) a Radim Cibulka (vpravo).

V lučních porostech na Chebsku se můžeme v posledních letech potkat s poslední naší malokvětou pomněnkou. Pomněnka různobarvá (*Myosotis discolor*; foto vlevo) má jako naše jediná jak modré, tak žluté květy. Plodní stopky jsou krátké a květní kalichy protáhlé. Na nádražích Chebska zatím nebyla zaznamenána. Osívka jarní (*Erophila verna*; foto uprostřed) a huseniček rolní (*Arabidopsis thaliana*; foto vpravo) jsou dvě velmi hojné, časně jarní brukvovité rostliny s malými bílými čtyřčetnými květy. Dobře se poznají podle plodů zvaných šešule. Osívka je má elipsoidní zkrácené, huseniček úzké, podlouhlé. Foto Radim Cibulka (vlevo), Jiří Velebil (uprostřed) a Jiří Brabec (vpravo).

Violka rolní (*Viola arvensis*; foto vlevo) je častý polní plevel, který roste i na nádražích a dalších ruderálních místech. Porost kozlíčku polníčku (*Valerianella locusta*; foto vpravo) na slepé koleji u 1. nástupiště nádraží Františkovy Lázně. Foto Jiří Velebil (vlevo) a Jiří Brabec (vpravo).

V květnu rozkvétají podél železnice máky. Mák polní (*Papaver argemone*) s úzkými korunními lístky s černou skvrnou na jejich bázi má jako jediný výrazně ostnitě tobočky (foto vlevo). Z teplomilných máků ze skupiny m. časného s plody složenými z malého počtu plodolistů (do osmi přehrádek) se na výslunná místa šíří mák časný (*P. confine*), jehož bílé mléko po zaschnutí červená (foto uprostřed). Náš neznámější mák vlčí (*P. rhoeas*) má okvětní lístky výrazně široké a tobočky (makovice) složené z velkého počtu plodolistů (foto vpravo). Foto Jiří Brabec (vlevo a vpravo) a Radim Cibulka (uprostřed).

Řeřišničník písečný (*Arabidopsis arenosa*) na slepé koleji na nádraží Františkovy Lázně, 12. 5. 2015. Foto Jiří Brabec.

22. 4. 2018 jen v několika málo exemplářích ve Skalné na hromadě hlíny před nádražím a na prvním nástupišti.

Vraťme se ale na trať Cheb–Aš, kde jezdim nejčastěji. Na všech větších zastávkách (Františkovy Lázně, Hazlov, Aš) nalezneme velké množství jednoletých rostlin. Někdy je to taková učebnice botaniky. Na všech těchto nádražích (samozřejmě i v Chebu třeba v kolejistích u mostů do Vrázovy ulice) nalezneme tři druhy pomněnek (*Myosotis*), tři druhy rozců (*Cerastium*), osivku jarní (*Erophila verna*), huseníček rolní (*Arabidopsis thaliana*), kozlíček polníček (*Valerianaella locusta*), violku rolní (*Viola arvensis*), někdy i máky (*Papaver*) apod. V Chebu a Františkových Lázních, ale třeba i u přejezdu ve Studánce u Aše, najdeme také zajímavou, teprve až v posledních letech na Chebsko z teplejších oblastí zataženou trávu – mrvku myší ocásek (*Vulpia myuros*, foto na vnitřní zadní obálce).

Železniční trati na Chebsku mají ještě jednu nápadnou jednoletou, někdy ozimou rostlinu. Je jí v dubnu až v červenci kvetoucí řeřišničník písečný (*Arabidopsis arenosa*). Domácí je v kaňonovitých údolích řek, potoků a na přílehlých lokalitách. Přirozený výskyt je znám nejbliže z údolí Berounky od Plzně a podél Střely pod Žlutickou přehradou. V nejzápadnějších Čechách se však řeřišničník písečný vyskytuje hojně druhotně a osidluje železniční tratě zejména na nádražích, zastávkách,

příhodných výslunných místech v kolejistech a na náspech (Martínek 1999, Brabec et Velebil 2018). Zdrojem dnešního rozšíření na Chebsku byl dle Evy a Karla Martínkových zřejmě štěrk z hadcových lomů v SRN, který byl použit na rekonstrukci trati mezi Selbem a Aší (Martínek 1999). Ještě v roce 1996, v době floristického kurzu v Chebu, se taxon vyskytoval téměř výhradně na trati Aš–Cheb a jen ojediněle na jiných tratích (Martínek 1999). Dnes je rozšířen po železniční síti v celém regionu (viz např. Velebil et Brabec 2014, 2016, Brabec et Velebil 2018). Z kolejistů pak příležitostně expanduje do intravilánů sídel (např. na několika místech v Aši).

Pokud Vás květena nádraží zaujala a chtěli byste si ji zopakovat, je to možné. Každý rok pořádáme alespoň jednu exkurzi na časné jarní druhy Chebu či Františkových Lázní v rámci cyklu Pojďte s námi do přírody. A nějaké kolejistě vždy navštívíme. A třeba jednou i tu zastávku u Vás. ■

Literatura:

- Brabec J. et Velebil J. (2018) [eds.]: Květena Soosu a okolí. – 4. ZO ČSOP Cheb a Muzeum Cheb, 424 p. + mapa.
- Ducháček M. et Kocián P. (2017): *Saxifraga tridactylites*. – In: Kaplan Z. et al. (2017): Distributions of vascular plants in the Czech Republic. Part 5. – Preslia 89: 333–439.
- Martínek K. (1999): Floristický kurz České botanické společnosti v Chebu (8.–13. 7. 1996). – Sborník Západočeského muzea v Plzni, Příroda 99: 7–29.
- Velebil J. et Brabec J. (2014): Květena Plesné a okolí. – Sborník muzea Karlovarského kraje 22: 91–138.
- Velebil J. et Brabec J. (2016): Poznámky ke květeně Ašska a Chebska II – Skalná a okolí. – Sborník muzea Karlovarského kraje 24: 147–199.

KRÁTKÉ ZPRÁVY

■ **Na rašeliništi V Borkách u Krásna pokračují revitalizační zásahy.** Byla vyřezána další významná část náletových dřevin, vytvořeno několik nových přehrázek na odvodňovacích příkopech a pokusně byl též v celé své délce zasypán jeden z postranních kanálů oddělujících bývalá těžební pole rašeliny. Ucpáno bylo též potrubí na hlavním odvodňovacím příkopu v místech, kde voda opouští dříve těžené plochy rašeliniště, čímž vznikla menší vodní plocha a žadoucím způsobem se tak zvodnila okolní stanoviště.